

JANUSZ W. SIKORA^{*)}, TOMASZ KAPUŚNIAK

Politechnika Lubelska
Katedra Procesów Polimerowych
ul. Nadbystrzycka 36, 20-618 Lublin

Efektywność procesu wytłaczania a charakterystyka dyszy stożkowo-walcowej głowicy wytłaczarskiej

EFFICIENCY OF THE EXTRUSION PROCESS AND CHARACTERISTICS OF A CONICAL-CIRCULAR DIE

Summary — The effects of die constructional features (circular channel diameter and length, conical channel length — dies I—IV, Table 1, Fig. 3) on selected properties, characterizing and unequivocally determining the efficiency of the process of low-density polyethylene autothermal extrusion, have been investigated. The following parameters were analyzed: polymer mass flow rate (G , Fig. 4), thermal power conveyed by the polymer (Q_N , Fig. 7), power supplied to the extruder (Q_c , Fig. 5), efficiency of the extrusion process (κ_p , Fig. 8) and specific consumption of a total energy supplied to the extruder (E_{jcr} , Fig. 6), dependently on a screw rotation frequency ($v = 3.7\text{--}5.17\text{ s}^{-1}$). Additionally the distribution of temperature and pressure of a polymer processed along the plasticating unit and extrusion die, dependently on the length/diameter (L/D) ratio of the screw for various dies (I—IV, Fig. 9 and 10) were determined. Most advantageous energetic conditions that is best efficiency of autothermal extrusion process were obtained for die IV ($\kappa_p = 73\%$).

Key words: autothermal extrusion characteristics, conical-circular die, constructional elements, extrusion head, low-density polyethylene, process efficiency.

Jedną z najbardziej rozpowszechnionych metod przetwórstwa tworzyw polimerowych jest wytłaczanie [1, 2]. Wytłaczarki stanowią maszyny przetwórcze w liniach technologicznych wytłaczania różnego rodzaju kształtowników, w tym rur, płyt, taśm, folii, pojemników oraz butelek, a także powlekania kabli [3—5].

Wytłaczanie jednoślakowe, najbardziej rozpowszechnione, ze względu na sposób doprowadzania ciepła do tworzywa przetwarzanego można podzielić na wytłaczanie konwencjonalne i autotermiczne. W procesie wytłaczania konwencjonalnego strumień ciepła potrzebny do uplastyczniania tworzywa jest dostarczany z grzejników za pośrednictwem cylindra i głowicy wytłaczarskiej. Natomiast w procesie wytłaczania autotermicznego ciepło jest generowane bezpośrednio w tworzywie wskutek tarcia zewnętrznego tworzywa o powierzchnię cylindra i ślimaka oraz tarcia wewnętrznego tworzywa przetwarzanego. Aby generowanie ciepła było wystarczające, prędkość obwodowa ślimaka powinna być większa niż w przypadku wytłaczania kon-

wencjonalnego i wynosić nawet do 1,5 m/s [2, 6—8]. Wytłaczanie takie nazywa się również szybkobieżnym. Ze względu na zmianę stanu skupienia tworzywa (ze stanu stałego w strefie zasypu i zasilania, do stanu plastycznego w strefie przemiany i dozowania), a tym samym oporów tarcia wzdłuż układu uplastyczniającego, występują problemy w sterowaniu generowaniem ciepła. Dlatego metodę wytłaczania autotermicznego można stosować do tworzyw o dużym przedziale temperatury przetwórstwa, jak np. polietylen.

Wytłaczarki autotermiczne w porównaniu z wytłaczarkami konwencjonalnymi są tańsze, zapewniają większe natężenie przepływu tworzywa oraz odpowiedni czas przebywania tworzywa w układzie uplastyczniającym, charakteryzują się większą sprawnością energetyczną, mniejszym jednostkowym zużyciem energii, odpowiednim stopniem homogenizacji i mniejszymi wymiarami [8, 9]. Dotychczas znalazły zastosowanie w liniach technologicznych do wytwarzania folii rurowej, powlekania przewodów elektrycznych oraz wytłaczania z granulowaniem [10—12].

W dostępnej literaturze nie znaleziono informacji dotyczących wpływu średnicy dyszy głowicy wytłaczarskiej

^{*)} Autor, do którego należy kierować korespondencje; e-mail: janusz.sikora@pollub.pl

skiej na wybrane właściwości charakteryzujące zarówno proces wytłaczania konwencjonalnego, jak i autotermicznego. Zatem uznano, że ze względu na możliwość zmniejszenia zużycia energii i zwiększenia sprawności procesu wytłaczania, przeprowadzenie badań mających na celu określenie efektywności procesu wytłaczania w zależności od zastosowania głowicy wytłaczarskich z różnymi dyszami stożkowo-walcowymi i od prędkości ślimaka jest celowe i uzasadnione.

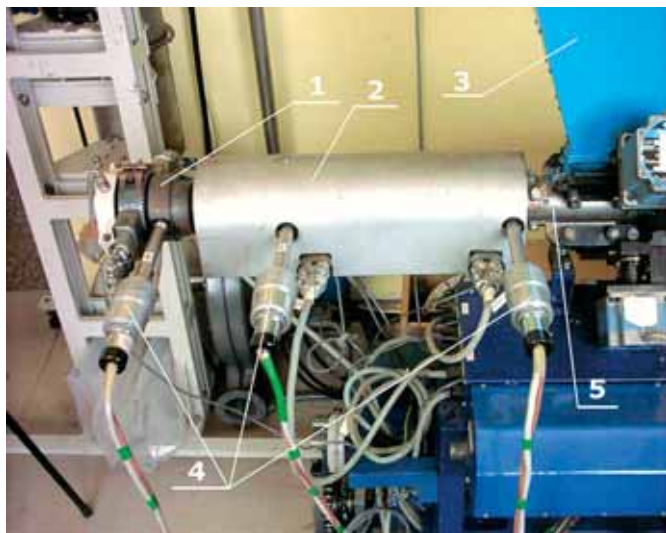
CZĘŚĆ DOŚWIADCZALNA

Materiał

Do badań wykorzystano polietylen małej gęstości (PE-LD) o nazwie handlowej „Malen E” i symbolu FABS 23-D022, firmy PKN Orlen SA w postaci granulatu (ziarn). Zawiera on, oprócz polimeru, środki pomocnicze, między innymi antyutleniacz, środek poślizgowy oraz antyblokujący. Podstawowe właściwości polietylenu „Malen E” są następujące: gęstość = 919–923 kg/m³, $MFR_{(190; 2,16)} = 1,6–2,5$ g/10 min, efekt Barusa ≤ 160 %, wytrzymałość na rozciąganie ≤ 12 MPa, naprężenie rozciągające przy zerwaniu ≥ 8 MPa, wydłużenie przy zerwaniu > 600 %, temperatura mięknięcia według Vicata ≥ 96 °C, liczbowo średni ciężar cząsteczkowy = 10 580–12 150, wagowo średni ciężar cząsteczkowy = 65 900–71 300, polidispersyjność = 5,86–6,22.

Stanowisko badawcze

Badania efektywności procesu wytłaczania w zależności od charakterystyki dyszy stożkowo-walcowej, w szczególności od wybranego zestawu związanych ze sobą jej cech konstrukcyjnych zostały przeprowadzone w Katedrze Procesów Polimerowych Politechniki Lubelskiej, z wykorzystaniem autotermicznej wyciarki jednoślismakowej „W-25D” (rys. 1) wyposażonej w głowicę

Rys. 2. Fragment ślimaka z elementami intensywnego ścinania i mieszania zastosowanego do badań

Fig. 2. Fragment of screw with elements of intensive shearing and mixing, used for studies

wytłaczarską z wymienną dyszą stożkowo-walcową. Stosowano ślimak o $L/D = 20$ oraz $D = 25$ mm, wyposażony w elementy intensywnego ścinania i mieszania (rys. 2). Dysze głowicy z kanałami przepływowymi: doprowadzającym stożkowym i formującym walcowym o kołowym kształcie przekroju poprzecznego, są przeznaczone do wytłaczania prętów lub do wytłaczania z granulowaniem. Szczegółowy opis działania wyciarki oraz zastosowanych przyrządów pomiarowych przedstawiono w pracy [7].

Program badań

Czynniki badane:

1) Bezpośrednio:

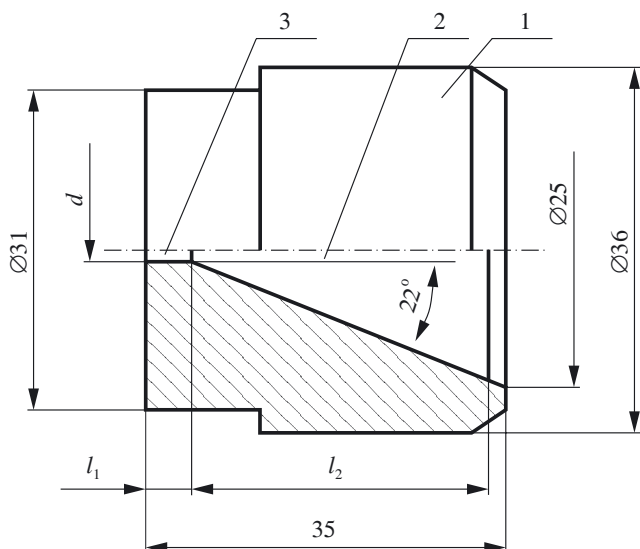
- temperatura tworzywa przetwarzanego w poszczególnych strefach funkcjonalnych układu uplastyczniającego i głowicy wytłaczarskiej ($T_1, T_2, T_3, ^\circ\text{C}$);
- ciśnienie tworzywa przetwarzanego w poszczególnych strefach funkcjonalnych układu uplastyczniającego i głowicy wytłaczarskiej ($p_1, p_2, p_3, \text{MPa}$);
- masa odcinka pomiarowego wytłoczyny (m_w, mm);
- czas wytłaczania odcinka pomiarowego wytłoczyny (t_w, s);
- temperatura wytłoczyny mierzona bezpośrednio po wyjściu z dyszy ($T_{wr}, ^\circ\text{C}$);
- czas obrotu tarczy pomiarowej licznika energii elektrycznej (t_e, s);
- moment obrotowy mierzony na wale ślimaka (M_0, Nm).

2) Pośrednio:

- natężenie przepływu tworzywa ($\dot{G}, \text{g/s}$);
- przyrost entalpii tworzywa ($\Delta H, \text{J/g}$);

Rys. 1. Fragment wyciarki „W-25D” z umieszczonymi czujnikami temperatury i ciśnienia: 1 — głowica wytłaczarska, 2 — osłona układu uplastyczniającego, 3 — zasobnik tworzywa, 4 — czujniki pomiarowe temperatury i ciśnienia, 5 — układ uplastyczniający

Fig. 1. Fragment of W-25D extruder with temperature and pressure sensors: 1 — extrusion head, 2 — plasticating system casing, 3 — polymer hopper, 4 — temperature and pressure sensors, 5 — plasticating unit

Rys. 3. Schemat dyszy głowicy wylaczarskiej: 1 — korpus, 2 — kanał doprowadzający stożkowy liniowo zbieżny, 3 — kanał formujący walcowy, d — średnica kanału formującego, l_1 — długość kanału formującego, l_2 — długość kanału doprowadzającego

Fig. 3. Scheme of the die: 1 — body, 2 — conical feeding channel linearly convergent, 3 — circular channel, d — channel diameter, l_1 — channel length, l_2 — feeding channel length

— energia całkowita doprowadzana do wylaczarki (E_c, J);

— moc całkowita doprowadzana do wylaczarki ($\dot{Q}_c, W$);

— jednostkowe zużycie energii całkowitej doprowadzanej do wylaczarki ($E_{jc}, J/g$);

— moc cieplna przenoszona przez tworzywo ($\dot{Q}_N, W$);

— sprawność procesu wylaczania ($\kappa_p, \%$).

Czynniki zmienne:

— zestaw związanych ze sobą cech konstrukcyjnych dyszy głowicy wylaczarskiej; średnica kanału walcowego dyszy (rys. 3) głowicy wylaczarskiej (d), długość kanału walcowego (l_1), długość kanału stożkowego (l_2) oraz stosunek l_1/d (tabela 1);

— częstotliwość obrotów ślimaka (v, s^{-1}) 3,7; 4,2; 4,6; 4,9 i 5,17.

T a b e l a 1. Charakterystyka dysz głowicy wylaczarskiej używanych w badaniach

T a b l e 1. Characteristics of the dies used

Dysza	d, mm	l_1, mm	l_2, mm	l_1/d
I	1,5	4,38	28,62	2,92
II	2,0	5,00	28,00	2,50
III	2,5	5,62	27,38	2,25
IV	3,0	6,24	26,76	2,08

Czynniki stałe:

— elementy konstrukcyjne układu uplastyczniającego i głowicy wylaczarskiej (poza dyszą);

— liczba otworów dyszy głowicy wylaczarskiej — jeden;

— liczba stref grzejnych układu uplastyczniającego — dwie;

— liczba stref grzejnych głowicy wylaczarskiej — jedna;

— liczba obrotów tarczy licznika energii elektrycznej — dziesięć.

Czynniki zakłócające stanowią niestabilności:

— napięcia prądu elektrycznego — 225,4—234,6 V;

— temperatury otoczenia — 20—24 °C;

— wilgotności tworzywa wejściowego 0,04—0,06 %;

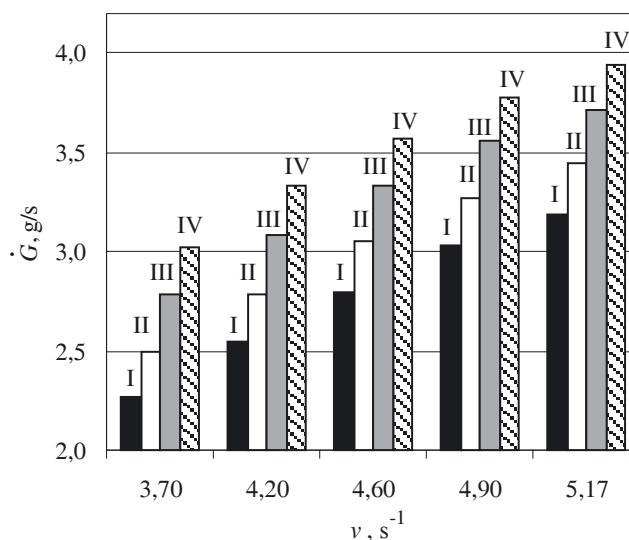
— wilgotności względnej powietrza 55—65 %.

Ocenia się, że wpływ czynników zakłócających jest bardzo mały i może zostać pominięty.

WYNIKI BADAŃ I ICH OMÓWIENIE

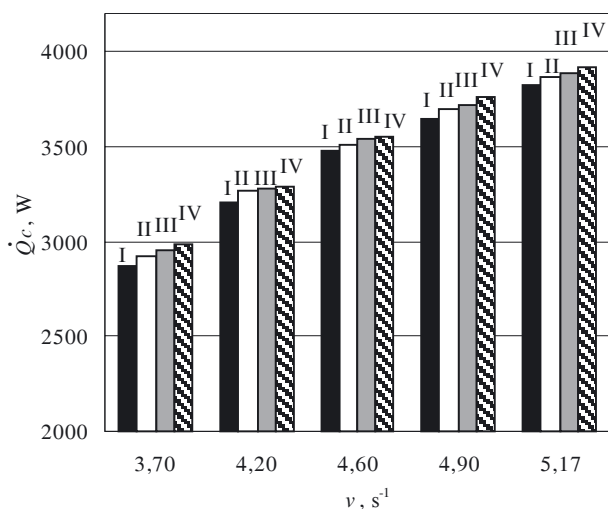
Wyniki badań przedstawiono graficznie jako zależności pomiędzy wybranymi czynnikami badanymi bezpośrednio i pośrednio a czynnikami zmiennymi oraz jako zależności temperatury i ciśnienia tworzywa przetwarzanego wzdłuż długości układu uplastyczniającego i głowicy wylaczarskiej.

Zaobserwowano, że wraz ze wzrostem prędkości ślimaka i w konsekwencji wzrostem szybkości ścinania tworzywa w kanale śrubowym układu uplastyczniającego oraz zwiększeniem się średnicy kanału walcowego i zmianą związanych z nią cech konstrukcyjnych dyszy głowicy wylaczarskiej zwiększa się natężenie przepływu tworzywa ($\dot{G}$) (rys. 4). Moc całkowita ($\dot{Q}_c$) doprowadzana

Rys. 4. Zależność masowego natężenia przepływu tworzywa ($\dot{G}$) od częstotliwości obrotów ślimaka (v) w przypadku zastosowania różnych dysz (I—IV) głowicy wylaczarskiej; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

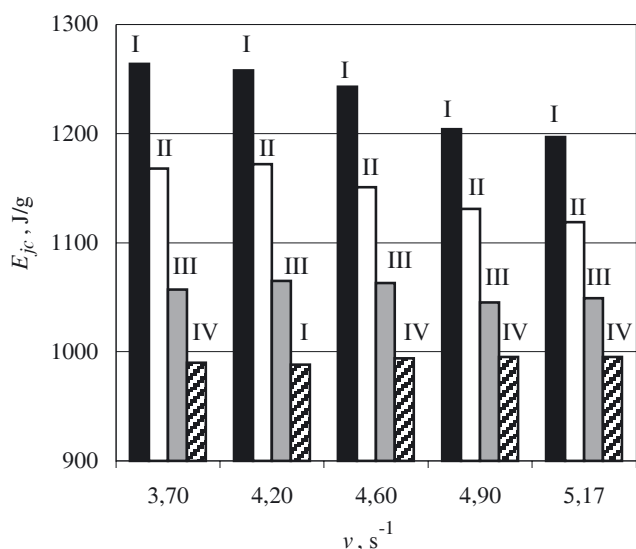
Fig. 4. Dependence of polymer mass flow rate ($\dot{G}$) on screw rotation frequency (v) for various dies (I—IV); symbols and characteristics of the dies — see Table 1

Rys. 5. Zależność mocy całkowitej ($\dot{Q}_c$) doprowadzanej do wylączarki od częstotliwości obrotów ślimaka (ν) w przypadku różnych dysz (I—IV) głowicy wylączarskiej; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

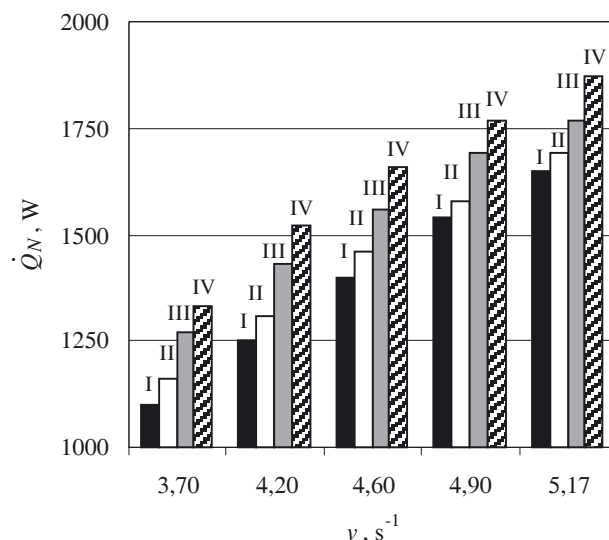
Fig. 5. Dependence of power supplied to the extruder ($\dot{Q}_c$) on screw rotation frequency (ν) for various dies (I—IV); symbols and characteristics of the dies — see Table 1

dzana do wylączarki (rys. 5) również wzrasta wraz ze zwiększaniem się prędkości ślimaka, niezależnie od zastosowanej dyszy, co wynika z zapotrzebowania energetycznego wylączarki na uplastycznianie większej ilości tworzywa. Jest to charakterystyczne zarówno w przypadku wylączania konwencjonalnego, jak i autotermicznego [9, 13, 14].

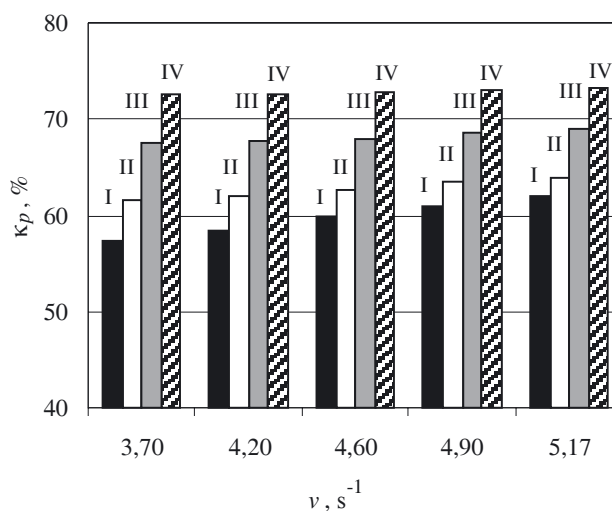
Rys. 6. Zależność jednostkowego zużycia energii całkowitej doprowadzanej do wylączarki (E_{jc}) od częstotliwości obrotów ślimaka (ν) w przypadku różnych dysz (I—IV) głowicy wylączarskiej; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

Fig. 6. Dependence of specific consumption of a total energy supplied to the extruder (E_{jc}) on screw rotation frequency (ν) for various dies (I—IV); symbols and characteristics of the dies — see Table 1

Rys. 7. Zależność mocy cieplnej przenoszonej przez tworzywo ($\dot{Q}_N$) od częstotliwości obrotów ślimaka (ν) w przypadku różnych dysz (I—IV) głowicy wylączarskiej; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

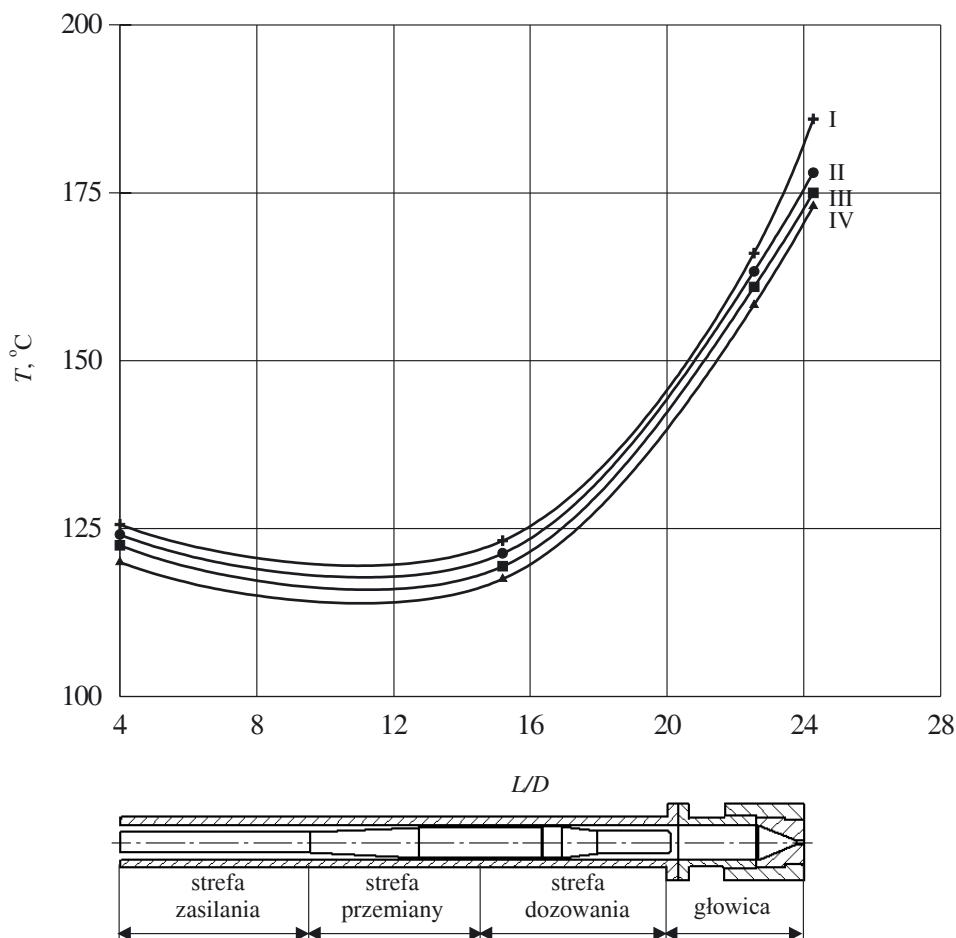
Fig. 7. Dependence of thermal power conveyed by the polymer ($\dot{Q}_N$) on screw rotation frequency (ν) for various dies (I—IV); symbols and characteristics of the dies — see Table 1

Rys. 8. Zależność sprawności procesu wylączania (κ_p) od częstotliwości obrotów ślimaka (ν) w przypadku różnych dysz (I—IV) głowicy wylączarskiej; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

Fig. 8. Dependence of efficiency of the extrusion process (κ_p) on screw rotation frequency (ν) for various dies (I—IV); symbols and characteristics of the dies — see Table 1

Zwiększanie średnicy kanału walcowego dyszy głowicy, a więc odpowiednia zmiana zestawu cech konstrukcyjnych dyszy, powoduje, niezależnie od prędkości ślimaka, wyraźne zmniejszenie się jednostkowego zużycia energii całkowitej doprowadzanej do wylączarki. Z większej szybkości przyrostu natężenia przepływu w stosunku do szybkości przyrostu mocy całkowitej doprowadzonej do wylączarki wynika zmniejszenie jed-

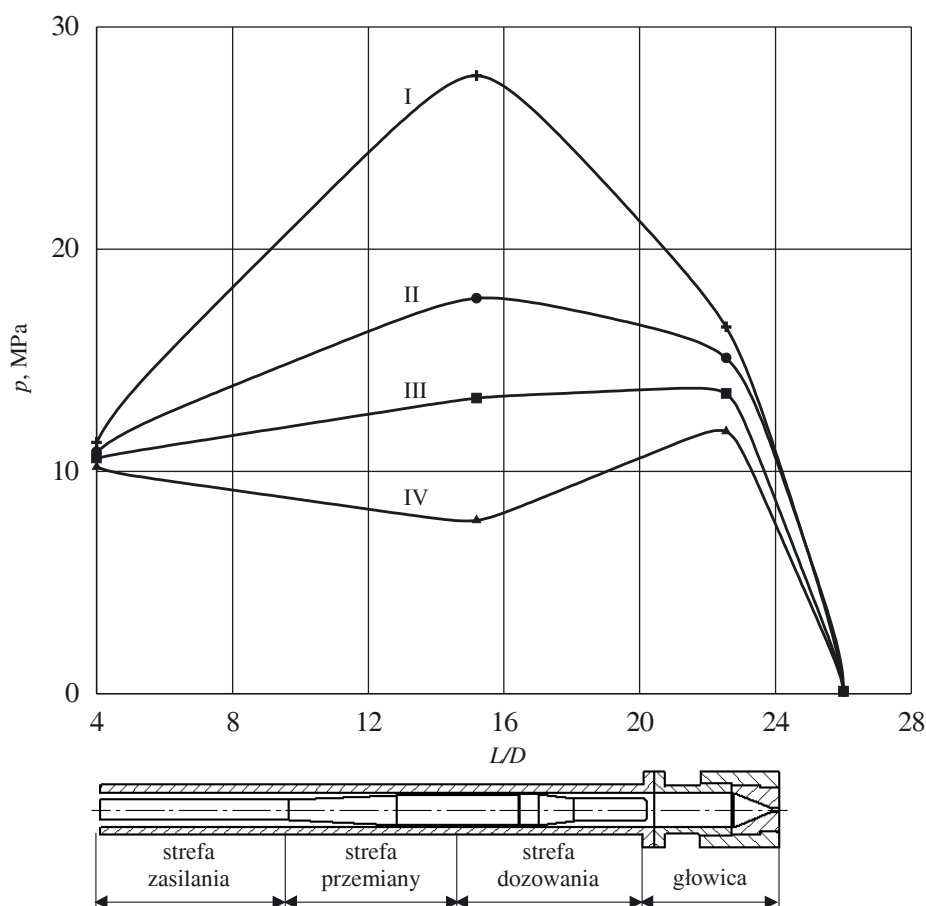
Rys. 9. Rozkład temperatury (T) tworzywa przetwarzanego w układzie uplastyczniającym i głowicy wylączarskiej w zależności od wartości L/D różnych dysz (I—IV) głowicy wylączarskiej, $v = 5,17 \text{ s}^{-1}$; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1
 Fig. 9. Temperature distribution of polymer processed in plasticating unit and a die head dependently on L/D value and various dies (I—IV); $v = 5,17 \text{ s}^{-1}$; symbols and characteristics of the dies — see Table 1

nostkowego zużycia energii całkowitej (E_{jc}) (rys. 6), które maleje wraz ze wzrostem prędkości ślimaka w przypadku użycia dyszy I oraz II i jest prawie stałe w odniesieniu do dyszy III i IV. Zwiększająca się prędkość ślimaka powoduje intensywniejsze generowanie ciepła, wskutek czego wzrasta moc cieplna przenoszona przez tworzywo ($\dot{Q}_N$) (rys. 7) i w konsekwencji sprawność procesu wylączania, co jest szczególnie widoczne przy użyciu dyszy I oraz II. Zjawisko to znane jest w literaturze [15, 16]. Zmiana częstotliwości obrotów ślimaka w całym badanym zakresie, w przypadku zastosowania dyszy IV powoduje niewielkie zwiększenie sprawności procesu wylączania (κ_p) (rys. 8).

W układzie uplastyczniającym wartości temperatury tworzywa znacznie różnią się w poszczególnych strefach (rys. 9). Rozkład temperatury jest inny niż w wylączaniu konwencjonalnym [9, 17]. W strefie zasilania temperatura rośnie do wartości, w której następuje przemiana fazowa. Ponieważ proces przejścia granulek tworzywa w stan plastyczny jest endotermiczny, najprawdopodobniej tym można tłumaczyć obniżenie temperatury na końcu strefy zasilania i w strefie przemiany. Po osiągnięciu przez tworzywo stanu plastycznego w stre-

fie dozowania, temperatura wzrasta, gdyż zaczyna ponownie dominować generowanie ciepła tarcia. Analityczny opis zjawisk zachodzących w układzie uplastyczniającym podczas wylączania autotermicznego znajduje się w pracach [8, 18, 19].

Zmiana zestawu cech konstrukcyjnych dyszy głowicy wylączarskiej, w tym przede wszystkim zmiana średnicy dyszy wpływa na przebieg ciśnienia tworzywa wzdłuż układu uplastyczniającego i głowicy wylączarskiej (rys. 10); jest to najlepiej widoczne w obszarze zmniejszenia głębokości kanału ślimaka. W miarę zwiększania średnicy dyszy, obserwuje się mniejsze ciśnienie tworzywa w strefie dozowania i w głowicy wylączarskiej. Można to tłumaczyć zmniejszeniem udziału przepływów ciśnieniowego i przeciekowego w stosunku do przepływu wlezonego, co wynika ze zmniejszenia oporów przepływu tworzywa w kanale głowicy wylączarskiej. Przepływy ciśnieniowy i przeciekowy przeciwdziałają przemieszczaniu się tworzywa w kierunku głowicy wylączarskiej, powodując wzrost ciśnienia tworzywa w układzie uplastyczniającym w miarę zmniejszania średnicy. Dłuższy czas przebywania tworzywa w układzie uplastyczniającym i większe ciśnienie

Rys. 10. Rozkład ciśnienia (p) tworzywa przetwarzanego w układzie uplastyczniającym i głowicy wyltaczarskiej w zależności od wartości L/D różnych dysz (I—IV) głowicy wyltaczarskiej, $v = 5,17 \text{ s}^{-1}$; symbole i charakterystyka dysz por. tabela 1

Fig. 10. Pressure distribution of polymer processed in plasticating unit and a die head dependently on L/D value and various dies (I—IV); $v = 5.17 \text{ s}^{-1}$; symbols and characteristics of the dies — see Table 1

tworzywa w układzie powoduje wzrost intensywności generowania ciepła poprzez tarcie.

W przypadku dyszy I i II, na skutek dłuższego czasu przebywania tworzywa w układzie uplastyczniającym i większego ciśnienia tworzywa, może wzrastać degradacja mechaniczna i cieplna tworzywa [20] pogarszająca jakość wyltaczyny oraz ograniczająca możliwość powtórnego przetworstwa.

PODSUMOWANIE

Natężenie przepływu tworzywa i moc całkowita doprowadzana do wyltaczarki w miarę wzrostu prędkości ślimaka rośnie prawie proporcjonalnie w odniesieniu do każdej z zastosowanych dysz. Jednostkowe zużycie energii całkowitej maleje w przypadku zastosowania dysz I i II, a jest praktycznie stałe w całym badanym zakresie prędkości ślimaka w odniesieniu do pozostałych dysz.

Sprawność procesu wyltaczania z zastosowaniem dyszy IV przebiega z niewielkim przyrostem i jest największa, a w przypadku użycia pozostałych dysz rośnie intensywniej, ale nie osiąga zadowalającego poziomu. Może być to spowodowane zbyt dużym oporem przepływu tworzywa w dyszy głowicy.

Rozkład temperatury tworzywa w układzie uplastyczniającym i głowicy wyltaczarskiej w zależności od stosunku L/D , w przypadku wszystkich badanych dysz jest zbliżony. Obserwowane największe wartości ciepła generowanego w przypadku zastosowania dysz I i II są konsekwencją większego oporu przepływu niż w przypadku dysz III i IV.

Wraz ze zmianą średnicy dyszy głowicy wyltaczarskiej, która pociąga za sobą zmianę cech konstrukcyjnych kanałów dyszy głowicy oraz oporów przepływu tworzywa w kanałach przepływowych dyszy, zmianie ulega nie tylko sprawność energetyczna procesu wyltaczania, ale także intensywność generowania ciepła w wyniku tarcia oraz wartość i rozkład ciśnienia tworzywa wzdłuż układu uplastyczniającego wyltaczarki.

Podsumowując, najkorzystniejsze warunki energetyczne, a więc największą efektywność procesu wyltaczania autotermicznego (sprawność 73 % w całym badanym zakresie prędkości ślimaka) uzyskiwano w przypadku użycia dyszy IV. Zastosowanie innych dysz charakteryzujących się m.in. mniejszymi średnicami kanału walcowego pozwala na osiągnięcie sprawności procesu wyltaczania nieprzekraczającej 64 %, a więc także stosunkowo dużej.

LITERATURA

1. White J. L., Potente H.: „Screw Extrusion”, Carl Hanser Verlag, Monachium 2003.
2. Sikora R.: „Przetwórstwo tworzyw wielkocząsteczkowych”, Wydawnictwo Edukacyjne, Warszawa 1993.
3. Michaeli W.: „Extrusion Dies for Plastics and Rubber”, Hanser Publishers, Nowy Jork 1992.
4. Samujło B.: „Badania uniepalnienia rur instalacyjnych z polietylenu”, IX Profesorskie Warsztaty Naukowe „Przetwórstwo tworzyw polimerowych”, materiały, Wyd. Uczelniane PSz, Szczecin 2004, str. 33.
5. Rauwendaal Ch.: „Polymer Extrusion”, Carl Hanser Verlag, Monachium 2001.
6. Diakun J., Sikora R., Bil T.: *Polimery* 1996, **41**, 113.
7. Sikora J. W.: *Polimery* 1997, **42**, 565.
8. Sikora J. W.: „Studium autotermiczności procesu wytłaczania i sfery rowkowej wytłaczarki”, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2000.
9. Sikora J. W.: *Int. Polym. Proc.* 1998, **13**, 9.
10. Sikora J. W.: *Polimery* 1994, **39**, 7.
11. Sikora R.: *Przegl. Mech.* 1980, **22**, 8.
12. Materiały informacyjne firm: Alpha Marathon Technologies Inc. (www.alphamarathon.com), Arenz GmbH (www.arenz-gmbh.de), B&P Process Equipment and Systems CO. Ltd (www.bpprocess.com), Chen Yieu Development Machinery CO. Ltd (www.cykf.com.tw), Chi Chang Machinery CO. Ltd (www.extrusion.com.tw), Continent Machinery Industries CO. Ltd (www.continent-machine.com), Hosokawa Micron Group (www.hosokawa.com), IPTS Metalchem Toruń (www.ipts-metalchem.torun.pl), PolyTech Consultants (www.polytechconsultants.com), Reifenhäuser GmbH & CO. Ltd (www.reifenhäuser.com), R. Dray Mit freundlichen Grüßen. CO (www.rdray.com), Schwingel GmbH (www.schwingel.de), Spirex CO. Ltd (www.spirex.com), The Japan Steel Works CO. Ltd (www.jsw.co.jp), Yao Ta Machinery MFG. CO. Ltd (www.yaota.com.tw).
13. Grünschloß E.: *Int. Polim. Proc.* 2003, **18**, 226.
14. Potente H., Obermann C.: *Int. Polim. Proc.* 1999, **14**, 21.
15. Sikora J. W.: *Polimery* 1999, **44**, 190.
16. Sikora J. W.: *Przegl. Mech.* 1998, **19**, 5.
17. Sikora R., Tomaszewski J.: *Polimery* 1982, **27**, 170.
18. Young K. L., Xu Y., Lau K. H.: *Polymer* 2002, **43**, 2543.
19. Sikora J. W.: *Polimery* 1997, **42**, 111.
20. Kuo-Cheng C.: *Polym. Degrad. Stab.* 1996, **51**, 271.

Otrzymano 7 IX 2004 r.